

УДК 373.3.011.3-051]:378.035:39

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.10>

Оксана ДАНИЛЮК

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025
ORCID: 0000-0002-8765-8475

Наталія ІОВХІМЧУК

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025
ORCID: 0000-0002-4617-3535

Тетяна ЗДІХОВСЬКА

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025
ORCID: 0000-0001-7375-3431

Бібліографічний опис статті: Данилюк, О., Іовхімчук, Н., Здіховська, Т. (2022). Виховання національної самосвідомості майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової підготовки. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 61–67, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.10>

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядаються актуальні проблеми виховання національної свідомості майбутніх учителів початкової освіти у процесі фахової підготовки у закладах вищої освіти. Зміни, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, обумовили актуальність обраної теми дослідження. На вчителя початкової школи покладена велика місія – виховання свідомого громадянина української нації. Нації, звитяжністю і нескореністю духа якої захоплюється увесь сучасний свідомий світ.

На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури, практичного досвіду висвітлено основні концептуальні підходи до виховання національної свідомості майбутніх фахівців початкової освіти у процесі фахової підготовки у ЗВО. Обґрунтовано особливості організації навчально-виховної діяльності майбутніх учителів у процесі виховання національної свідомості. У статті зосереджено увагу на шляхи виховання національної свідомості майбутніх фахівців початкової освіти у процесі вивчення таких навчальних дисциплін: «Сучасна українська мова з практикумом», «Українська етнопедagogіка», «Педагогічна етика та комунікативний етикет». Зроблено висновки, що формування національної свідомості майбутніх учителів початкових класів – складова і невід’ємна частина вирішення фундаментальної проблеми підготовки національних педагогічних кадрів. Тому цю суспільно важливу інтегровану якість необхідно формувати цілеспрямовано і систематично ще в стінах педагогічних навчальних закладів.

Дослідження показало, що робота з формування національної свідомості може бути ефективною, якщо цілеспрямовано і послідовно впроваджувати усі можливі засоби й методи національного виховання у навчально-виховний процес педагогічного вищого закладу освіти і якщо цю роботу систематизовано за певними напрямками, які відбивають основні сутнісні аспекти цього процесу (навчальний, виховний, самостійна робота).

Ключові слова: національне виховання, національна свідомість, національна ідея, фахова підготовка, засоби виховання.

Oksana DANYLIUK

Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Ukraine, 43025
ORCID: 0000-0002-8765-8475

Nataliia IOVKHIMCHUK

Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Ukraine, 43025
ORCID: 0000-0002-4617-3535

Tetiana ZDIKHOVSKA

Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-7375-3431

To cite this article: Danyliuk, O., Iovkhimchuk, N., Zdikhovska, T., (2022). Vykhovannia natsionalnoi samosvidomosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly u protsesi fakhovoї pidhotovky [Education of national consciousness of future primary education teachers in the process of professional training]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 61–67, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.10>

EDUCATION OF NATIONAL CONSCIOUSNESS OF FUTURE PRIMARY EDUCATION TEACHERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

The article examines the current problems of education of national consciousness of future teachers of primary education in the process of professional training in institutions of higher education. The changes taking place in modern Ukrainian society determined the relevance of the chosen research topic. The primary school teacher is entrusted with a great mission – to educate a conscious citizen of the Ukrainian nation. The nation, the victory and indomitable spirit of which admires the entire modern conscious world.

Based on the theoretical analysis of psychological and pedagogical literature and practical experience, the main conceptual approaches to the education of national consciousness of future specialists in primary education in the process of professional training in higher education institutions are highlighted. The specifics of the organization of educational and educational activities of future teachers in the process of raising national consciousness are substantiated. The article focuses on the ways of raising the national consciousness of future specialists in primary education in the process of studying the following educational disciplines: “Modern Ukrainian language with practical training”, “Ukrainian ethnopedagogy”, “Pedagogical ethics and communicative etiquette”. It was concluded that the formation of the national consciousness of future primary school teachers is an integral and integral part of solving the fundamental problem of training national pedagogical personnel. Therefore, this socially important integrated quality must be formed purposefully and systematically even within the walls of pedagogical educational institutions.

The study showed that work on the formation of national consciousness can be effective if all possible means and methods of national education are purposefully and consistently introduced into the educational process of a pedagogical higher education institution and if this work is systematized according to certain directions that reflect the main essential aspects of this process (educational, educational, independent work).

Key words: national education, national consciousness, national idea, professional training, means of education.

Постановка наукової проблеми та її значення. Українська нація сьогодні переживає найтяжчі часи : вже досить тривалий час Україна живе в умовах найжорстокішої війни, яка була розв’язана країною-агресором. Для нашої нації вона стала народною війною за незалежність і суверенітет, за свою національну ідентичність. Національний дух о’бєднав в одне ціле усіх свідомих українців, які готові «покласти душу й тіло за свою свободу...». Тому проблема національного виховання сьогодні набуває ще більшої актуальності, ніж будь-коли.

Формування національної свідомості майбутніх учителів початкових класів – складова і невід’ємна частина вирішення фундаментальної проблеми підготовки національних педагогічних кадрів. А тому цю суспільно важливу інтегровану якість необхідно формувати цілеспрямовано і систематично ще в стінах педагогічних навчальних закладів.

Основна місія у вихованні національно свідомих громадян покладається на вчителя, тому

особливої актуальності набуває проблема формування національної свідомості майбутніх учителів початкових класів. Саме їх висока національна свідомість буде важливим орієнтиром для молодшого покоління.

Національно свідомою особистістю – це самодостатня особистість, з потужною силою духу, непереможним прагненням до волі. «Влада боїться свободи в серцях набагато більше, ніж голодного бунту. Бо голодного можна купити, а вільного – тільки вбити.» (архієпископ-емерит Любомир Гузар).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для формування основ національної свідомості майбутніх учителів початкової школи потрібно якомога повніше використовувати засоби художнього слова, народної творчості як духовних орієнтирів нашого народу. Серед таких відзначимо перш за все Г. Сковороду, П. Куліша, М. Костомарова, Т. Шевченка, Лесю Українку, М. Драгоманова, І. Франка, П. Чубинського, М. Лисенка,

М. Грушевського, О. Огієнка, М. Леонтовича, Д. Антоновича, Д. Чижевського, Б. Грінченка, М. Хвильового, О. Курбаса та багатьох інших носіїв української національної ідеї. Фундаментальні ідеї формування і розвитку національної свідомості особистості, які є надзвичайно важливими для сучасного вчителя, розроблені в педагогічних працях П. Блонського, Г. Ващенко, А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Я. Чепіги, інших авторів. Основні складові національного виховання визначали філософи, історики, літературознавці М. Бердяєв, С. Єфремов, Г. Сковорода, Д. Чижевський; методичні аспекти розробляли Т. Бугайко, Ф. Бугайко, О. Мазуркевич та ін., соціально-філософські аспекти розвитку свідомості розробляли філософи і психологи Р. Декарт, У. Джеймс; А. Агафонов, В. Аллахвердов, А. Брушлинський, В. Зінченко, С. Максименко, В. Мухіна, С. Рубінштейн, А. А. Спіркін, А. Толстих. У ХХІ ст. ми маємо стати не зросійщеними малоросами, а гідними своєї історії, своїх предків, своєї землі і нашого часу українцями. Українська мова має розглядатися як культурно-національна сила суспільства, без якої неможливо виховати громадянапатріотів Української держави (Yaremchuk, 1993, p. 12). Доречними з цього приводу звучать слова В. Сухомлинського: «Школа стане вогнищем культури, коли в ній запанують чотири культури: культ батьківщини, культ людини, культ книжки і культ рідного слова...» (Sukhomlynskyi, 1997, p. 361).

Мета статті – обґрунтувати актуальність, зміст і шляхи виховання національної свідомості студентів у процесі вивчення дисциплін фахової підготовки.

Головну проблему сучасного державотворення – забезпечення єдності українського народу – розв'язати можна лише при наявності ідеологічного підґрунтя – національної ідеї, довкола якої люди могли б і хотіли б згуртуватися, щоб втілити її в життя. Об'єднати націю – означає здолати існуюче розшарування суспільства, інтегрувати інтереси соціальних груп в єдиному ідеологічному напрямку.

Національна ідея – це творець, захисник, відновлювач і будівничий державності народу, його дух свободи, вищий рівень самоусвідомлення, ознака інтелектуальної зрілості, його здатність впливати на формування

позитивного для себе політичного міжнародного клімату.

Про національну ідею сьогодні не говорять хіба що лінивий. Цим словосполученням прикриваються усі політики і державні діячі. Щоправда, досі ще ніхто не зміг висунути, ба більше того, сформулювати дійсно об'єднувачу ідею української нації. Що ж насправді є національною ідеєю? Національна ідея – це вдосконалення, причому насамперед духовного вдосконалення суспільства. І ідея ця є абсолютно універсальною. Хтось вважає національною ідеєю якісь імперські амбіції або прагнення, чи ще щось, однак насправді вони не можуть становити вищий національний замисел. Правдивою національною ідеєю є лише ідея вдосконалення, як шлях здобуття неподільної свободи (Єпископ Олег Ведмеденко).

Формування національної свідомості є одним з механізмів втілення національної ідеї.

Таким чином, національна ідея – це щось таке, що віками, тисячоліттями зберігалось в архетипі (підсвідомості) народу, його глибокій пам'яті, мрії, і раптом у певні (критичні) моменти вихлопується назовні – переходить у свідомість, логіку народних вчинків і робить народ одержимим, готовим на будь-які жертви. Народ може втратити державність, територію, навіть мову і культуру, але він здатний до відтворення через існування національної ідеї (мрії).

Фундаментальною основою національного виховання є національна самосвідомість. І та суспільно-політична ситуація, що склалась нині в Україні, поставила проблему національного виховання однією з пріоритетних цінностей. а формування національної свідомості основою збереження та процвітання нації. Отже, успішна демократична, правова й цивілізована держава потребує національно свідомих громадян. Національно свідомою людиною – це людина як духовна істота, яка прагне досконалості, з розвиненим духом і можливістю творити культуру. Учитель початкової школи має бути взірцем високої моральної культури та патріотичності і покликаний збуджувати, формувати духовне начало в дітей та свідомих громадян незалежної України.

У своєму дослідженні ми розглядаємо проблему виховання національної свідомості майбутніх фахівців у процесі вивчення таких навчальних дисциплін: «Сучасна українська

мова з практикумом», «Українська етнопедогогіка», «Педагогічна етика та комунікативний етикет».

Теоретичний курс «Сучасна українська мова з практикумом» займає важливе місце серед навчальних дисциплін, які забезпечують вищу педагогічну освіту. Ця дисципліна є однією з провідних у підготовці вчителя початкової школи.

Мова є основною формою визначення певної нації і проявом національної самосвідомості. Мова є найбільшим і найдорожчим надбанням кожного народу. «Мова народу – це його дух, і дух народу – це його мова» (В. фон Гумбольдт). У мові акумулюється духовна енергія народу; вона є головною ознакою і символом нації. Нrytsenko, 2003, p. 9)

Українська мова є об'єктивною умовою державності і важливим чинником суспільної свідомості. За словами мовознавця В. Жайворонка, мова як суспільний продукт – це національний організм. Активна позиція мовців (і передусім видатних представників тієї чи іншої епохи) ставить проблему взаємодії між мовою та мовцями. На певному історичному проміжку мовна особистість формується й розвивається відповідно до стану розвитку суспільства (Karapan, 2011, p. 15).

Рідній мові належить найбільша роль у формуванні особистості. Рідною вважається мова всієї нації, мова предків, що пов'язує людину з її народом попередніми поколіннями, їх духовним багатством. Людина вбирає в себе мову з молоком матері, завдяки рідній мові дитина пізнає світ, формується як особистість, як громадянин України. Вважається, що рівень володіння мовою є виміром духовності людини.

У системі початкової освіти українська мова є основним навчальним предметом. Збагачення активного словника дітей і свідоме засвоєння основ граматичної будови рідної мови є необхідною умовою розвитку логічного мислення, емоційного сприйняття і естетичної оцінки явищ навколишньої дійсності, могутнім виховним стимулом, що сприяє розвитку особистості. Ознайомлення учнів із теоретичними основами науки про українську мову повинно бути органічно пов'язане з роботою над розвитком дитячого мовлення, його точності і виразності, над формуванням у дітей мовного смаку. Тому сучасна українська мова як навчальна

дисципліна у підготовці вчителя початкових класів посідає одне з центральних місць.

Вивчення української мови допоможе майбутнім педагогам не лише досконало оволодіти знаннями її фонетичної, лексичної, граматичної системи, а й мати доступ до джерел української духовності, культури; можливість постійно збагачувати духовне життя, утверджувати своє «я» в колективі і суспільстві. Відчувати єдність з Українською державою, відчувати єдність із землею, на якій вони живуть, із народом – творцем і носієм української мови.

Відбір матеріалу і його виклад обумовлений передусім логікою самої науки про мову, а також завданням формування особистості вчителя початкових класів, його світогляду.

Основними темами, які сприяють формуванню національної свідомості у студентів є такі: Українська мова – мова української нації й державна мова. Походження і розвиток української мови. Місце української мови серед інших мов світу. Сучасна українська літературна мова.

Працюючи над цими темами, студенти передусім ознайомлюються з роллю рідної мови в житті народу і кожного його представника. Основна увага при цьому загострюється на багатогранності і важливості функцій, які виконує мова. Усвідомлення суті не тільки комунікативної, а й гносеологічної, мислетворчої, експресивної, естетичної, культуруносною та ін. функцій суттєво позначаються на розумінні ролі рідної мови і ставленні до неї майбутніх учителів початкової школи.

Особливу роль у формування національної свідомості майбутніх учителів початкової школи відіграють теми, що висвітлюють питання походження української мови, її місце серед інших мов світу, лінгвоцид щодо функціонування української мови, формування літературної мови, виникнення давніх українських діалектів як живих свідків історії мови.

Важливе значення на заняттях української мови має робота з текстами національного спрямування. Такі тексти можна добирати до усіх тем, що вивчаються на заняттях. Студенти засвоюють мовні явища в тексті не відірвано від життя, а знову й знову переосмислюють їх з погляду формування національної свідомості.

Вивчення сучасної української мови підпорядковувалося потребам формування національно-мовної особистості, такої, що не тільки

знає українську мову, вільно володіє нею, а й здатна творчо самовиражатись нею, пропагувати її, захищати й розвивати, тобто ставитись до неї свідомо з почуттям відповідальності.

Курс «Українська етнопедагогіка» належить до циклу гуманітарних дисциплін, пов'язаних з етнічним самовизначенням особистості, формування почуття патріотизму, толерантності, морально-етичних норм поведінки особистості у сім'ї та суспільстві. Дисципліна «Українська етнопедагогіка» є важливим курсом педагогічного циклу, який вчить студентів розуміти закономірності родинної та народної педагогіки, особливостей національного менталітету та його вплив на формування особистості, використовувати народний досвід для підвищення рівня духовності, відродження народних традицій у системі виховання. Вивчення теоретичного матеріалу супроводжується практичними заняттями, презентаціями, відеоматеріалами

Метою навчальної дисципліни «Українська етнопедагогіка» є розкриття закономірностей розвитку етнопедагогіки, основних понять української етнопедагогіки, аналіз її походження та становлення; особливості розвитку дисципліни в незалежній Україні; роль курсу у фаховій підготовці майбутніх педагогів; формування готовності творчого використання етнопедагогіки у професійній діяльності. У процесі вивчення цього курсу студенти мають проаналізувати закономірності розвитку етнопедагогіки як актуальної педагогічної дисципліни; розкрити роль народної педагогіки в подальшому розвитку наукової педагогічної теорії і практики, що є надійним орієнтиром у створенні виховної системи, адекватної потребам українського державотворення та формування високоосвічених, духовно багатих і морально стійких особистостей, гідних громадян демократичної європейської держави. Важливо спрогнозувати перспективи розвитку етнопедагогіки в демократичному суспільстві як педагогіки національного розвитку, піднесення, відродження та етнічного самовиховання; навчитися вивчати і усвідомлювати народний виховний досвід для підвищення рівня духовності майбутніх вчителів, відродження народних традицій у системі виховання.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні знати: історію розвитку української етнопедагогіки, її структуру; провідні джерела вивчення української етнопедаго-

гіки; – визначення етнопедагогіки як галузі педагогічного знання; основні етапи становлення і розвитку етнопедагогіки як науки; особливості основних етнопедагогічних теорій, ідей, концепцій; основи українського народного дитинства, народної дидактики, педагогічної деонтології; народні погляди на мету, зміст, методи, засоби, форми виховання і навчання підростаючого покоління; сутність виховного ідеалу української народної педагогіки; особливості та зміст розумового, трудового, морального, естетичного та фізичного виховання в українській етнопедагогіці; народну мудрість і досвід щодо створення, збереження та розвитку міцної, здорової, щасливої сім'ї; шляхи використання етнічного виховного досвіду в сучасному навчально-виховному процесі; сучасні тенденції розвитку української етнопедагогіки.

Змістовий матеріал курсу «Українська етнопедагогіка» передбачає вивчення таких тем: Історія розвитку української етнопедагогіки. Український народ про роль знань, мудрості та розуму. Народ про працю як першооснову життя і провідний засіб виховання. Мораль і духовність в українській етнопедагогіці. Українська сімейна обрядовість, основні її види, символіка. Питання сімейного виховання в педагогічній спадщині видатних педагогів. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. Українська народна іграшка. Джерела української етнопедагогіки. Календарно-обрядові звичаї зимового, весняного, літнього, осіннього циклу вашого регіону. Українська народна кухня. Народна казка як джерело пізнання визначальних рис етносу. Виховний потенціал українських народних пісень.

Як бачимо добір тем для дисципліни «Українська етнопедагогіка» спрямований на національне виховання майбутніх фахівців початкової освіти та формування у них національної самобутності.

Народне виховання успадковує дуже цінний суспільний та соціальний досвід, духовне багатство попередніх поколінь. Завдяки цьому формується історія матеріальної та духовної культури народу, формується національна самосвідомість. Надбання попередніх поколінь завжди відігравали велике значення у вихованні своїх нащадків. Тільки народне виховання, зауважував К. Ушинський, є живим органом в історичному процесі народного розвитку, таке

виховання набуває надзвичайно впливової сили для формування національного характеру, національної психології людини. (Mosiiashenko, 2021, р. 17). К. Ушинський вказує на педагогічний вплив народної педагогіки, як важливий чинник формування особистості. Очевидно, саме це й дало йому підставу сказати, що виховання, створено самим народом і побудоване на народних основах.

Вивчення курсу «Українська етнопедагогіка» допоможе здобути знання, та дотримання родинних традицій українського народу (сімейних, родоводу, рідномовних обов'язків); шанобливо ставитись до культурної, спадщини, традицій і звичаїв свого народу, усвідомити моральні якості українця: працелюбності, індивідуальної свободи, тісного зв'язку з природою, толерантності, поваги до людей, любові до рідної землі, народу та ін.

Студенти глибше відчують свою причетність до рідного народу, коли переконуються, що родинне життя має яскраво виражений національний характер. Тому для занять ми добиремо матеріал, за допомогою якого можна цілеспрямовано формувати систему знань про історію української родини, її культуру і побут.

Знання родоводу, родинних традицій українського народу та бажання їх дотримуватися сприяє формуванню почуття гордості за свою родину, рід, відчуття своєї причетності до них, до українського народу, що є важливим чинником у формуванні національної самосвідомості.

«Педагогічна етика та комунікативний етикет» є однією із дисциплін вільного вибору студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Початкова освіта». Курс передбачає вивчення основних принципів теорії професійного спілкування, етичні та соціально-психологічні механізми взаємодії людей у процесі професійної комунікації. Вивчення дисципліни спрямоване на усвідомлення соціальної значущості своєї професії, здобуття належного рівня професійної освіти; на оволодіння культурою мислення, сприйняття інформації, постановки цілей та їх досягнення; на використання основних теоретичних знань з професійної етики в процесі педагогічного професійного самовдосконалення.

Вивчення дисципліни допоможе ознайомити студентів з етикетом і культурою педагогічного спілкування педагога. Знання основних

ознак і властивостей засобів мовленнєвого етикету та комунікативної культури спілкування – обов'язкова умова оволодіння професійною мовою, ефективного її використання у власному мовленні з метою забезпечення комунікативного процесу, реалізації себе у професійній сфері. Усі ці компетентності забезпечать формування свідомої національної особистості сучасного педагога.

Мета курсу зумовлена потребою формувати у майбутніх фахівців моральні цінності педагогічної професії, визначати соціальні ситуації морального розвитку особистості, володіти теоретичними основами педагогічних комунікативних технологій, обґрунтовувати нормативні системи педагогічної праці, стимулювати розвиток і саморозвиток професійної етичної та комунікативної культури майбутніх фахівців, тобто удосконалювати цілісний розвиток індивідуума.

У процесі виконання завдань, що ставляться під час розгляду тем курсу – ознайомлення студентів з принципами, нормами і правилами професійно-педагогічної поведінки; розкриття зв'язку професійної етики з освітнім простором – сприятимуть формуванню в здобувачів загальної та професійно-орієнтованої комунікативної мовленнєвої компетенції для забезпечення ефективного педагогічного спілкування.

Дослідження вчених та власний викладацький досвід переконують, що вивчення комунікативного етикету дає надзвичайно великі можливості для формування національної свідомості студентів. Використанням засобів мовлення відповідно до комунікативної ситуації можна допомогти вихованцю осмислити світ навколо себе, знайти місце в житті, виховати життєву позицію. Адже визначальним у засвоєнні норм етикету стає виховання людини ніби «зсередини», «олюднення людського в людині», виховання особистості, що вміє мислити самостійно, творчо, що поважає загальнолюдські цінності, цінності природи і культури.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження проблеми формування національної свідомості майбутніх майбутніх учителів початкової школи дозволило обґрунтувати актуальність, зміст і шляхи розвитку національної свідомості студентів; акцентувати увагу на важливості розвитку національної свідомості у процесі вивчення дисциплін фахової підготовки. Дослідження

показало, що робота з формування національної свідомості може бути ефективною, якщо цілеспрямовано і послідовно впроваджувати усі можливі засоби й методи національного виховання у навчально-виховний процес педагогічного вищого закладу освіти і якщо цю роботу систематизовано за певними напрямками, які відбивають основні сутнісні аспекти цього процесу (навчальний, виховний, самостійна робота).

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у вдосконаленні змісту професійної педагогічної підготовки, яке здійснюватиметься через корекцію програми з сучасної української мови, української дитячої літератури, педагогіки та інших дисциплін щодо насичення їх матеріалами з яскраво вираженим національним звучанням для цілісного гармонійного сприйняття національної культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриценко Т. Б. Українська мова та культура мовлення : навчальний посібник для студентів аграрних вищих навчальних закладів та коледжів. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 536 с.
2. Караман. С. О. Сучасна українська мова : навч. підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с.
3. Мосіяшенко В. А. *Українська етнопедagogіка : навчальний посібник*. 3-тє видання. Суми : Університетська книга, 2021. 175 с.
4. Сухомлинський В. О. З чого починається громадянин. Вибр. тв. : в 5 т. Київ, 1997. Т 5. С. 359–366.
5. Яремчук В. Д. Національні проблеми загальноосвітньої школи України: історія і сучасність. Київ : Освіта, 1993. 176 с.

REFERENCES:

1. Hrytsenko T. B. (2003). *Ukrainska mova ta kultura movlennia : Navchalnyi posibnyk dlia studentiv ahrarnykh vyshchyykh navchalnykh zakladiv ta koledzhiv*. [Ukrainian language and speech culture: study guide for students of agricultural higher educational institutions and colleges]. Kyiv : Tsntn navchalnoi literatury, 2003. 536 s.
2. Karaman S. O. *Suchasna ukrainska mova : navch. pidruchnyk dlia stud. vyshch. navch. zakl.* (2011). [Modern Ukrainian language: education. textbook for students. higher education closing]. Kyiv : Litera LTD, 2011. 560 s.
3. Mosiashenko V. A. (2021). *Ukrainska etnopedagogika : navchalnyi posibnyk*. [Ukrainian ethnopedagogy: study guide]. 3-tie vydannia. Sumy : Universytetska knyha, 2021. 175 s.
4. Sukhomlynskyi V. O. (1997). *Z choho pochynaietsia hromadianyn*. [Where does a citizen begin]. Vybr. tv. : v 5 t. Kyiv, 1997. T 5. S. 359–366.
5. Yaremchuk V. D. (1993). *Natsionalni problemy zahalnoosvitnoi shkoly Ukrainy: istoriia i suchasnist*. [National problems of secondary schools of Ukraine: history and modernity]. Kyiv : Osvita, 1993. 176 s.